

Biblioteka
AVANTURA REČI

Urednik
Borislav Pantić

Naslov originala
Jérôme Ferrari
“Le sermon sur la chute de Rome”

Copyright © Editions Actes Sud, 2012. Published by
arrangement with Literary Agency “Agence de l’Est”.

Copyright © 2014 za srpsko izdanje Čarobna knjiga

Cet ouvrage a bénéficié du soutien des Programmes d’aide à la
publication de l’Institut français.

Objavljivanje ovog dela podržao je Francuski institut u okviru
Programa za pomoć izdavaštvu „Danilo Kiš”.

ISBN 978-86-7702-326-3

Nijedan deo ove publikacije, kao ni publikacija u celini, ne sme se
reprodukovati, umnožavati, prešampavati niti u bilo kojoj drugoj
formi i bilo kojim drugim sredstvom prenositi ili distribuirati bez
odobrenja izdavača. Sva prava za objavljivanje ove knjige zadržavaju
autor i izdavač prema odredbama Zakona o autorskim pravima.

Čarobna knjiga
Beograd 2014.

Žerom Ferari

BESEDA O PADU RIMA

Prevela s francuskog
Melita Logo-Milutinović

Čarobna
knjiga

mom deda-ujaku Antoanu Vesperiniju

Čudiš se što se svet bliži kraju? Bolje se čudi što je ušao u tako poodmakle godine. Svet je poput čoveka: rađa se, raste i umire. [...] U starosti, čovek je ispunjen jadom, i svet je takođe u starosti ispunjen nesrećama. [...] Hristos ti kaže: svet odlazi, svet je star, svet se slama, svet već sople koliko je istrošen, ali ne boj se: tvoja mladost obnoviće se kao mladost orla.

SVETI AVGUSTIN,
beseda 81, §8, decembar 410.

**„Možda Rim nije nestao,
kad nisu nestali Rimljani”**

Kao svedočanstvo o nastanku – kao svedočanstvo o kraju, stajće jedna fotografija, snimljena leta 1918, fotografija koju je Marsel Antoneti čitavog života uporno i uzaludno posmatrao ne bi li odgonetnuo zagonetno odsustvo na njoj. Ona prikazuje njegovo petoro braće i sestara kako poziraju s majkom. Sve je oko njih mlečnobelo, ne razaznaju se ni tlo ni zidovi, a oni sami kao da lebde poput duhova u neobičnoj magli koja će ih uskoro progutati i izbrisati. Majka sedi u crnini, nepomična, neodređenih godina, s tamnom maramom na glavi, šaka položenih na kolena, i tako prodorno zuri u neku tačku daleko iza objektiva da deluje ravnodušno prema svemu što je okružuje – fotografu i njegovoj opremi, letnjoj svetlosti i rođenoj deci, sinu Žan-Batistu, koji na glavi nosi beretku s pufnom i plašljivo se privija uz majku, utegnut u pretesno mornarsko odelce, trima starijim kćerkama što su se poređale iza nje, udrvenjene i uparadene, ruku ukločenih uz telo, i, samoj u prvom planu, bosonogoj, u ritama, najmlađoj kćerki, Žana-Mariji, koja krije blede i nadureno lišce iza dugih razbarušenih uvojaka crne kose.

I kad god Marsel susretne majčin pogled, nezadrživo ga prožme uverenje da je njemu upućen, i da je ona već tada, čak u donjem svetu, tražila oči još nerođenog sina, koga ne zna. Naime, na toj fotografiji, snimljenoj jednog vrelog letnjeg dana 1918, u školskom dvorištu gde je putujući fotograf razapeo beli čaršav između dva nogara, Marsel najpre posmatra prizor sopstvenog odsustva. Svi koji će ga uskoro obasipati pažnjom, možda ljubavlju, nalaze se tu, ali, uistinu, niko ne razmišlja o njemu, niti ikome nedostaje. Iz ormana krcatog naftalinom izvukli su svečanu odeću koju nikad ne nose, pa su utešili Žana-Mariju, koja sa svoje četiri godine još nema ni novu haljinu ni cipele, a onda se svi zajedno popeli do škole, bez sumnje srećni što se konačno dešava nešto što ih načas istrže iz jednoličnosti i usamljenosti njihovih ratnih godina. Školsko dvorište puno je ljudi. Čitavog dana, u vrelini leta 1918, fotograf je pravio portrete žena i dece, bogalja, staraca i sveštenika, koji su se nizali pred njegovim objektivom kako bi i sami u njemu našli predah, a Marselova majka, braća i sestre, strpljivo su čekali na red povremeno brišući suze Žana-Mariji, postićenoj zbog dronjave haljine i bosih nogu. Kad je došao trenutak da se slikaju, odbila je da pozira sa ostalima, pa su je morali pustiti da stoji sama, u prvom redu, zaklonjena raščupanom kosom. Svi su na okupu, a Marsela nema. Pa ipak, dejstvom magije neke neshvatljive ravnoteže, sad kad ih je sve položio u zemlju, jedne za drugima, postojali su samo zahvaljujući njemu i njegovom upornom i vernom pogledu, njemu o kome čak nisu

ni razmišljali tad kad su zadržavali dah dok je fotograf pokretao blendu aparata, njemu koji je sad njihov jedini i krhki bedem naspram ništavila, i zato on i dalje vadi tu fotografiju iz fioke gde je brižljivo čuva, iako je mrzi kao što ju je, u suštini, oduvek mrzeo, jer ako jednog dana propusti to da učini, od njih više neće ostati ništa, fotografija će se ponovo pretvoriti u nepokretan raspored crnih i sivih mrlja i Žana-Marija nikad više neće biti četvorogodišnja devojčica. Ponekad ih odmerava besno, hteo bi da im prebaci nedostatak dalekovidosti, nezahvalnost, ravnodušnost, ali susreće majčin pogled i zamišlja da ga ona vidi, čak tamo u donjem svetu gde su zatočena još nerođena deca, i da ga čeka, iako, zapravo, Marsel nije, niti je ikad bio, osoba koju njen pogled očajnički traži. Ona, naime, daleko iza objektiva, traži onoga ko je trebalo da stoji uz nju, i čije je odsustvo toliko upadljivo da bi se moglo pomisliti kako je ta fotografija snimljena, u leto 1918, samo da bi se ono učinilo opipljivim i da bi mu se sačuvao trag. Marselov otac zarobljen je u Ardenima u prvim borbama, i od početka rata radi u rudniku soli u Donjoj Šleziji. Svaka dva meseca šalje pismo koje za njega piše jedan od drugova, a deca ga čitaju pa ga naglas tumače majci. Pošto pismima veoma dugo treba da stignu do njih, uvek se plaše da će u njima čuti tek odjeke glasa pokojnika, prenete nepoznatim rukopisom. Otac, međutim, nije pokojni, vraća se u selo februara 1919, kako bi Marsel ugledao svetlost dana. Obrve su mu oprljene, nokte na rukama kao da je nagrizla kiselina, na ispucalim usnama bele mu

se ostaci odumrle kože, kojih se nikad neće osloboditi. Decu je bez sumnje pogledao ne raspoznajući ih, ali supruga mu se nije promenila jer nikad nije bila ni mlada ni sveža, pa ju je stegao uza se iako Marselu nikad nije bilo jasno šta je moglo gurnuti jedno ka drugome dva isušena i smlaćena tela, nije to mogla biti ni žudnja, čak ni životinjski nagon, možda je razlog bio samo to što je Marselu trebao njihov zagrljaj kako bi napustio donji svet na čijem je dnu vrebao tako dugo, čekajući da bude rođen, i u odgovor na njegov nemušti zov oni su te noći uspuzali jedno na drugo u mraku sobe, ne praveći buku kako ne bi uznemirili Žan-Batista i Žana-Mariju, koji su tobože spavali, ispruženi na dušecima u uglu prostorije, srca uzlupanog pred tajnom pucketanja i promuklih uzdaha koju su mogli da shvate mada ne i da je imenuju, obuzeti vrtoglavicom od veličine te tajne koja je tako blizu njih mešala žestinu i bliskost, dok su se njihovi roditelji jarosno iznurivali trljajući tela jedno o drugo, izvrćući i istražujući sopstvene suve puti kako bi u njima oživali stare izvore presahle od tuge, korote i soli, i izvukli, sa samog dna svojih utroba, ostatke sokova i sluzi, makar trag vlage, malo tečnosti što služi kao sabiralište života, jednu jedinu kap, i toliko su napora uložili da je ta jedina kap naposletku izbila i zgusnula se u njima, omogućivši život, a oni sami jedva da su još bili živi. Marsel je oduvek zamišljao – oduvek se plašio da nije željeno dete, već nametnuto nedokučivom kosmičkom nužnošću koja mu je dala da raste u suvom i neprijateljskom majčinom stomaku dok se smrdljiv vetar

dizao i donosio s mora i iz nezdravih nizija kužna isparenja smrtonosnog gripa, koseći sela i bacajući u rake iskopane na brzinu desetine i desetine preživelih iz rata, nezaustavljiv, kao bubina¹ iz drevnih legendi, rođena u truleži neke zloćudne lobanje, bubina koja je jednog jutra iskrsla iz ništavila njenih praznih očnih duplji da bi ispuštala svoj otrovni dah i hranila se ljudskim životima, a od toga je postala čudovišno debela, pod njenom senkom tonule su u mrak čitave doline, i samo je Arhanđelovo koplje moglo da je obori. Arhanđeo se uveliko vratio u svoje nebesko boravište, ostao je gluv na molitve i litije, okrenuo se od onih što su umirali, počevši od najslabijih, dece, staraca, trudnica, ali Marselova majka ostala je na nogama, čvrsta i tužna, a vetar koji je neumorno duvao oko nje poštedeo je njeno ognjište. Naposletku je opao, nekoliko nedelja pre Marselovog rođenja, prepustivši mesto tišini što se sručila na polja zarasla u trnje i korov, na urušene kamene zidove, opustele staje i grobove. Kad su ga iščupali iz majčine utrobe, Marsel je nekoliko dugih trenutaka ostao nepomičan i nem, a onda je ispustio kratak slabašan krik, i tek se kraj samih njegovih usana mogla osetiti toplina plitkog disanja koje na ogledalu nije ostavljalo ni tračak pare. Roditelji su ga krstili u sledećih sat vremena. Seli su uz kolevku i spustili na sina pogled put sete, kao da su ga već izgubili, i tako su ga gledali čitavog njegovog detinjstva. Kad god bi dobio neku bezazlenu

¹ „Ako li ne pustiš narod moj, evo, pustiću na tebe (...) svakojake bubine.” *Druga knjiga Mojsijeva*, 8, 21. Preveo Đura Daničić. (Prim. prev.)

groznicu, mučninu, napad kašlja, bdeli bi nad njim kao nad samrtnikom, a ozdravljenje dočekivali kao čudo čijem se ponavljanju nije trebalo nadati, jer ništa se ne troši brže nego nesigurna božja milost. Ali Marsel je stalno prezdravljivao i živeo, utoliko tvrdoglavije što je bio krhkiji, kao da je u suvoj tami majčinog stomaka naučio da sve svoje nevelike snage delotvorno usmeri na iscrpljujući zadatak preživljavanja, i tako postao neranjiv. Oko njega se bez prestanka vrzmao nekakav zao duh od čije su pobeđe roditelji strahovali, ali Marsel je znao da ga on neće poraziti, uzalud ga je zli duh nemoćnog bacao u krevet, iscrpljivao glavoboljama i prolivima, nije ga porazio, i mada se čak nastanio u njemu i zapalio vatru čira kojem je dao da bljuje krv tako žestoko da je Marsel morao propustiti čitavu školsku godinu, nije ga porazio, Marsel se uvek naposljetku oporavljao, iako je i dalje osećao kako neka ruka u zasedi čeka da vrhovima oštarih prstiju iznutra pocepa nežne zidove njegovog želuca, jer takav mu je život dat, neprestano je bio ugrožen, neprestano je odnosio prevagu. Štedeo je snage, osećanja, ushićenja, srce mu se nije zažarilo kad je Žana-Marija došla po njega vičući Marsele, brzo dođi, neki čovek leti kod izvora, nije ni trepnuo kad je prvi biciklista ikad viđen u selu projurio drumom u punoj brzini dok su mu peševi sakoa lepršali poput čapljinih krila, niti se uzbuđivao što mu se otac diže u zoru kako bi obrađivao tuđu zemlju i namirivao nečiju stoku, a u isto vreme, na sve strane nicali su spomenici mrtvima, na kojima su bronzane žene nalik njegovoj majci uzvišenim i odlučnim

pokretom gurale pred sobom dete pristajući da ga žrtvuju domovini, pokraj vojnika koji su padali otvorenih usta i uzdignutih zastava, kao da je, nakon što je plaćena cena u krvi i mesu, sada trebalo jednom iščezlom svetu ponuditi danak u simbolima kakav je tražio da bi se konačno izbri-
sao i napokon prepustio mesto novom svetu. Ali ništa se nije dešavalo, jedan svet zaista je nestao a nikakav drugi nije ga zamenio, napušteni ljudi, lišeni sveta, nastavljali su farsu s razmnožavanjem i umiranjem, Marselove starije sestre udavale su se, jedna za drugom, pod nemilosrdnim mrtvim suncem jeli su se ustajali uštipci a uz njih pilo loše vino i razvlačili se usiljeni osmesi kao da će se nešto konačno desiti, kao da će žene naposljetku sa svojom decom ujedno izroditi i sam taj novi svet, ali ništa se nije dešavalo, vreme nije donosilo ništa više od jednoličnog smenjivanja godišnjih doba sve jednih nalik drugima, i nije obećavalo ništa sem prokletstva svoje večitosti, nebo, planine i more kamenili su se u bezdanom pogledu stoke koja je svoje mršave telesine u beskraj vukla po rečnim obalama, po prašini ili blatu, a duboko u kućama, pod svetlošću sveća, sva ogledala vraćala su odraz sličnih pogleda, sličnih ponora izdubljenih u voštanim licima. S dolaskom noći, Marselu, sklupčanom u krevetu, srce se stezalo od samrtnog straha, jer znao je da ta duboka i tiha noć nije prirodan i prolazan nastavak dana već nešto zastrašujuće, neko elementarno stanje u koje se zemlja vraća posle iscrpljujućeg dvanaestočasovnog naprezanja, i više se nikad iz njega neće izvući. Zora je najavljivala samo novo

odlaganje, i Marsel je kretao u školu, a usput povremeno zastajao da pljune krv, obećavajući sebi da neće ništa reći majci, jer će ga ona naterati da legne i kleknuti kraj njega u molitvi dok mu bude stavljala vrele obloge na stomak, nije više hteo da dopusti svom zlom duhu da ga odvaja od jedinih radosti, učiteljevih lekcija, šarenih geografskih karti i veličanstvene istorije, od pronalazača i naučnika, od dece spasene besnila, od prestolonaslednika i kraljeva, svega što mu je još davalo veru da s druge strane okeana postoji svet koji treperi od života, gde ljudi još umeju da čine nešto više od produžavanja sopstvene egzistencije u patnji i pometnji, svet koji čoveka može nadahnuti drugim željama osim onom da ga što pre napusti, jer s druge strane okeana, bio je uveren, već odavno se slavio dolazak novog sveta, onog u koji se Žan-Batist zaputio 1926, slagavši za svoje godine kako bi mogao da se prijavi, izbriše okean i konačno, zajedno sa stotinama momaka što su bežali, poput njega, a njihovi roditelji, pomireni sa sudbinom, uprkos bolu zbog rastanka nisu pronalazili nikakvog razloga da ih zadrže, otkrije kako jedan svet može izgledati. Za stolom, pokraj Žana-Marije, Marsel je jeo zatvarajući oči kako bi se pridružio Žan-Batistu na bajkovitim okeanima, tamo gde klize piratske džunke, u paganskim gradovima ispunjenim pesmom, dimom i vikom, i u mirisnim šumama naseljenim divljim životinjama i opasnim urođenicima koji gledaju njegovog brata sa strahopoštovanjem kao da je nepobedivi Arhandeo, uništitelj pošasti, nanovo posvećen spasu čovečanstva, a na veronauci, ćutke je slušao

laži jevanđeliste jer je znao šta je apokalipsa i znao je da se kad dođe smak sveta nebo ne otvara, nema ni jahača ni truba ni broja zveri, nikakve nemani, već samo tišine, i može se pomisliti da se ništa nije dogodilo. Ne, ništa se nije dogodilo, godine su tekle poput peska, a i dalje se ništa nije događalo, i to ništa širilo je posvuda svoju slepu vlast, pogubnu i potpunu vlast, i niko više nije mogao da kaže kada je ona započela. Jer svet je već bio nestao u vreme kada je, leta 1918, ona fotografija snimljena kako bi nešto ostalo da svedoči o nastanku, a i o kraju, nestao je a da to niko nije primetio, i Marsel je upravo njegovo odsustvo, najzagonetnije i najopasnije od odsustava zabeleženih tog dana na papiru pomoću srebro-nitrata, posmatrao čitavog života, prateći trag na mlečnoj belini vinjete, na licima svoje majke, brata, sestara, u durnovitom Žana-Marijinom pućenju, u beznačajnosti njihovih bednih ljudskih prisustava u trenutku kada im tlo beži pod nogama ne ostavljajući im drugog izbora sem da lebde poput duhova u apstraktnom i beskonačnom prostoru bez cilja i pravca, odakle ih čak ni ljubav što ih povezuje ne može spasti, jer je u odsustvu sveta i sama ljubav nemoćna. Mi, uistinu, ne znamo šta su svetovi, ni od čega zavisi njihovo postojanje. Negde u svemiru možda je ispisana tajanstven zakon koji upravlja njihovim stvaranjem, rastom i krajem. Ali znamo ovo: kako bi nikao novi svet, najpre treba da umre stari. I takođe znamo da vremenski razmak između njih može biti beskrajno kratak ili, naprotiv, toliko dug da se ljudi moraju desetinama godina učiti životu u jadu, da

bi onda neminovno otkrili kako nisu za to sposobni i kako, sve u svemu, nisu živeli. Možda čak možemo da prepoznamo gotovo neprimetne znake što objavljuju da je jedan svet nestao, a to nisu zvižduci granata nad rasporenim nizijama Severa, već pokretanje blende koje jedva da remeti žarku letnju svetlost, tanana i ispucala ruka mlade žene koja sasvim lagano, usred noći, zatvara vrata za nečim što nije trebalo da bude njen život, ili četvrtasto jedro lađe što krstari plavim vodama Sredozemnog mora, naspram Hipona, noseći iz Rima nepojmljivu vest da ljudi i dalje žive, ali njihovog sveta više nema.

**„Zato prihvatite, braćo,
kazne Božje”**

Usred noći, pazeći dobro da ne napravi nikakvu buku, mada je niko nije mogao čuti, Hajet je zatvorila vrata stančića u kojem je živela osam godina, iznad kafane gde je radila kao konobarica, i nestala. Oko deset ujutro, lovci su se vratili iz hajke. Na zadnjem kraju pikapova, psi još opijeni trkom i mirisom krvi gurali su se pomamno mašući repovima, cvileli i histerično lajali, na šta su ljudi, gotovo jednako razdragani i raspomamljeni, odgovarali psovka i kletvama, a debela telesina Viržila Ordionija tresla se od prigušenog smeha dok su ga ostali tapšali po ramenu čestitajući mu što je sam ubio tri od pet divljih svinja ulovljenih tog jutra, a Viržil je crveneo i smeja se, dok se Vensan Leandri, koji je s manje od trideset metara bedno promašio velikog mužjaka, vajkao kako više nije ni za šta i govorio kako uporno ide u hajke isključivo zbog pića koje posle njih sledi, a onda je neko doviknuo da je kafana zatvorena. Hajet je uvek bila tačna i pouzdana poput putanje nebeskih tela, i Vensan je odmah pomislio da joj se nešto desilo. Ustrčao je do stana i najpre lagano pokucao, pa zalupao, takođe uzalud, vičući:

– Hajet! Hajet! Jesi dobro? Daj reci nešto, molim te a onda najavio da će razvaliti vrata. Neko je rekao Vensanu da se smiri, Hajet je možda otišla u neku hitnu nabavku, mada je bilo veoma teško, gotovo nemoguće, zamisliti bilo kakvu nabavku u selu početkom jeseni, pa još u nedelju ujutro, a pogotovo nabavku toliko hitnu da bi opravdala zatvaranje kafane, ali ko zna? i Hajet će se sigurno vratiti, ali nije se vraćala, i Vensan je ponavljao kako će sad stvarno da razvali vrata, bilo ga je sve teže obuzdati, i najzad su se svi složili da je najrazumnije rešenje obavestiti Mari-Anželu Sizini da je njena konobarica, koliko god to izgledalo neverovatno, odsutna. Mari-Anžela dočekala ih je s nevericom i čak osumnjičila da su već pijani pa joj priređuju neku neukusnu šalu, ali, ako se izuzme Viržil, koji se još povremeno smejao ne znajući zašto, svi su delovali preumorno, savršeno trezno i nekako zabrinuto, a Vensan Leandri izgledao je čak ojađeno, tako da je Mari-Anžela uzela svoj duplikat ključeva kafane i stana, pošla sa ostalima, i sama sve zabrinutija, i popela se da otključa Hajetin stan. Zatekla je sve brižljivo pospremljeno, nigde nije bilo ni zrnca prašine, porcelan i česme blistali su, plakari i fioke bili su prazni, čaršavi i jastučnice promenjeni, od Hajet nije ostalo ništa, ni minduša koja je mogla zapasti iza nekog komada nameštaja, ni šnala zaboravljena u nekom uglu kupatila, ni parče hartije, čak ni vlas kose, i Mari-Anžela se začudila što se ne oseća ništa sem mirisa kućne hemije, kao da tu godinama nije živelo ljudsko biće. Posmatrala je mrtav stan, nije shvatala zašto je Hajet

otišla tako, bez pozdrava, ali znala je da se neće vratiti i da je više nikad neće videti. Začula je neki glas kako govori:

– Treba ipak zvati panduraciju

ali tužno je odmahнула glavom i niko nije dalje naveljivao pošto je bilo jasno da se nemušta tragedija koja se tu odigrala, u neko doba noći, ticala jedne jedine osobe, izgubljene u ponorima svog usamljenog srca kojem ljudsko društvo nije više moglo nadoknaditi gubitke. Svi su na trenutak ćutali, a onda je neko stidljivo rekao:

– Kad si već tu, Mari-Anžela, mogla bi d' otvoriš kafanu, da mi ipak popijemo piće

i Mari-Anžela ćutke je klimnula glavom. Grupom lovaca prostrujao je zadovoljan žamor, Viržil je počeo da se smeje na sav glas, svi su se uputili ka kafani, psi su lajali i cvileli na suncu a Vensan Leandri je mrmljao:

– Vi ste banda pijanaca i pederčina

dok je za ostalima ulazio u kafanu. Iza šanka, Mari-Anžela ponavljala je pokrete koje je tako dobro znala i toliko želela da zaboravi, s lakoćom se muvala među čašama i posudama s ledom, po redu i bez ijedne greške beležila u glavi ture koje su u paklenom ritmu naručivali gromki i sve nesigurniji glasovi, slušala nepovezane razgovore, iste priče ispričane stotinu puta u raznim varijantama i s neverovatnim hiperbolama, o tome kako Viržil Ordioni nikad ne propušta da iz utrobe mrtve divlje svinje koja se još puši iseče tanke reznjeve džigerice i pojede ih takve, vruće i sirove, spokojan kao pećinski čovek, uprkos zgađenim uzvicima na koje odgovara prizivajući sećanje na svog